

THE COMPREHENDING HAND

By Lilli NIELSEN
Child Welfare Consultant

Refsnaesskolen
State School for Blind and Partially Sighted Children

Translated from Danisch by Arthur
Robinson, 1979.
Vertaald in het Nederlands door Liesbeth,
Katrien, Toon, Katie, An, 1980

VOORWOORD

Dit artikel van Lilli Nielsen (Child Welfare Consultant, Refsnaesschool, National School for Blind and partially Sighted Children) werd geschreven op vraag van "The National Board of Social Welfare".

Het beschrijft enkele resultaten van het intensieve onderzoekswerk dat gedurende verschillende jaren gedaan werd bij meervoudig gehandicapte kinderen.

Zoals de titel aangeeft is de ontwikkeling van het kunnen grijpen voor een blind kind van fundamenteel belang om in contact te komen met zijn omgeving en om het gebruik van zijn andere zintuigen zo veel mogelijk te ontwikkelen.

Naast de bespreking van de ontwikkeling van het grijpen, geeft het artikel een aantal methodologische beschouwingen en praktische tips aan hoe materiaal en omgeving aangepast kunnen worden om de ontwikkeling van blinde kinderen te stimuleren.

Dit artikel is in de eerste plaats geschreven voor mensen die werken in instituten en scholen voor blinde geretardeerde kinderen of voor mensen die door hun dagelijks werk in contact komen met deze kinderen.

Deze tekst richt zich zeker ook tot de ouders en verwanten.

Ik hoop dat dit artikel een bijdrage kan leveren tot ons doel dat meervoudig gehandicapte kinderen een degelijke aanpak krijgen om hun handicaps te compenseren, wat hun fundamenteel recht is.

National Board of Social Welfare
Preben Frederiksen.

1. INLEIDING

Wanneer we spreken over een meervoudig gehandicapt kind, hebben we het over een kind dat blind is en mentaal geretardeerd.

Wanneer we echter een preciezere benadering zouden willen geven van de typische ontwikkelingsproblemen welke optreden, is het beter over de handicap van het kind te denken dan blindheid vermenigvuldigd met mentale achterstand.

Het is moeilijk voor een kind het probleem van blindheid aan te kunnen als het beperkt is door een mentale achterstand en omgekeerd.

Deze problemen vergroten nog bij elke bijkomende handicap zoals bv spasticiteit, epilepsie en gehoorsstoornissen.

Hoe groter het aantal handicaps, hoe kleiner er de kans dat het kind ten volle gebruik kan maken van zijn mentale mogelijkheden en dit kan op zijn beurt leiden tot gedragspatronen gedomineerd door angst of abnormale reacties.

Deze problemen drukken hun stempel op de ontwikkeling van het gehandicapt kind en dit reeds onmiddellijk na de geboorte. Vandaar dat men het kind zo vroeg mogelijk speciale aandacht moet schenken om zijn ontwikkelingsmogelijkheden zo goed mogelijk te bevorderen. Dit artikel bevat gedetailleerde informatie over de speciale zorg die dergelijke kinderen nodig hebben.

Gedurende de laatste paar jaren dat er gewerkt werd met meervoudig gehandicapte kinderen hebben we meer inzicht gekregen in hoe we deze kinderen kunnen helpen bij hun ontwikkeling. Voortgezet en intensief werk in de komende jaren zal zonder twijfel onze kennis verbeteren en doen toenemen.

Het is van vitaal belang dat een kind zo vroeg mogelijk gespecialiseerde begeleiding krijgt. Zelfs het geringste vermoeden van mentale of visuele insufficiëntie moet leiden tot een grondig medisch onderzoek.

Gehandicapte kinderen moeten kunnen de vruchten dragen van de beschikbare gespecialiseerde kennis en bijstand.

Deze gespecialiseerde begeleiding krijgt verschillende benamingen zoals 'Handicap-compensatory Training' of 'Special pedagogical Training' of 'Re-inforced stimuli'.

Welke benaming ook de voorkeur mag genieten, de ruggengraat van een dergelijke training wordt gevormd door de basiskennis van hoe de menselijke ontwikkeling gebeurt.

Alleen dan is het mogelijk een speciaal opvoedingsprogramma op te stellen en te volgen voor elk kind individueel.

Vervolgens moeten we een studie maken van wat blind-zijn inhoudt in verschillende situaties, hoe blind-zijn de ontwikkeling hindert en vertraagt en of het mogelijk is onze werkmethode en de omgeving zo aan te passen dat het blind-zijn de ontwikkeling zo weinig mogelijk beperkt.

Verder moeten we ons afvragen wat mentale achterstand betekent voor de ontwikkeling van het kind. De mentale handicap betekent vb. dat de ontwikkeling van het kind op een trager tempo vooruitgaat, wat niet wil zeggen dat het lichaam niet normaal ontwikkelt. Zo kan een kind het lichaam hebben van een 10-jarige en functioneren op het niveau van een kind van 1 jaar.

Wat moeten we hieraan doen? Wat kunnen we doen?

De laatste jaren hebben we enkele methodes ontdekt om de ontwikkeling van meervoudig gehandicapte kinderen te bevorderen.

Deze methodes zullen nu uitgelegd en besproken worden.

2. METHODES om de ontwikkeling van meervoudig gehandicapte kinderen te bevorderen.

Een blind kind heeft de mogelijkheid om te horen, te tasten, te ruiken, kan indrukken ontvangen en kan bewegen.

Deze mogelijkheden kunnen meer of minder ontwikkeld zijn naargelang de leeftijd en de ontvankelijkheid van het kind.

De ontwikkeling is tevens afhankelijk van de omstandigheden en de kansen die het kind krijgt om deze mogelijkheden te ontwikkelen.

Grijpvermogen van het kind.

Een aantal meervoudig gehandicapte kinderen hebben hun grijpvermogen, dat zo belangrijk is voor het leggen van verbanden tussen de verschillende andere zintuiglijke waarnemingen, niet ontwikkeld.

Indien een blind kind niet kan grijpen naar voorwerpen, zal het niet in staat zijn voldoende gebruik te maken van hem omringende indrukken en hoe zwakker de graad van ontvankelijkheid, hoe belangrijker het is stimuli die het kind kan opnemen te versterken.

- Om de ontwikkeling van het grijpen zinvol aan te leren bij meervoudig gehandicapte kinderen, is het noodzakelijk een basiskennis te bezitten betreffende het normale ontwikkelingsproces.

Bij een normaal kind van 2 à 3 maand, verdwijnt de grijpreflex en wordt vervangen door een bewust grijpen dat zich na enkele maanden zo ontwikkelt dat het kind tot een spontaan en actief spel in staat is.

Het kind begint zijn handen (steeds meer bewust) in de richting van de mond te brengen. Dan begint het naar zijn eigen vingers te grijpen en reikt het naar voorwerpen die boven zijn hoofd opgehangen zijn. Hij grijpt naar de beddenlakentjes en naar zijn kleren, naar deze van zijn moeder en naar de borst en/of de fles.

Hij grijpt naar de rammelaar en naar andere voorwerpen die hem aangeboden worden.

Heel vlug begint het kind, gebruik makend van zijn ervaringen, voorwerpen van de ene hand in de andere te brengen. Het kind zal ook niet alleen op zijn eigen vingers zuigen, maar doet dit ook op het voorwerp dat het in zijn hand heeft.

- Gelijktijdig ontwikkelen zich nieuwe patronen van gecoördineerde bewegingen. Wanneer het kind, liggend op de buik, in staat is zijn hoofd te heffen, zal hij de vingers strekken zodat de handen het gewicht van het lichaam kunnen dragen. Het kind zal nu niet alleen het hoofd heffen, maar tevens de schouders en de borstkas. De mogelijkheid om de handen en armen als steun te gebruiken, is voor het kind nodig om te kunnen reiken naar voorwerpen, om in hand- en knieënstand te kunnen komen, om te kruipen, om recht te zitten, om zich bij het vallen te beschermen en om zijn evenwicht te oefenen als het eens in staat is om te staan en om te stappen.

Wanneer het kind op zijn rug ligt en een voorwerp van de ene naar de andere hand brengt, zal het voorwerp dikwijls vallen en naast het hoofdje terechtkomen. Het kind zal dan zijn hoofd in die richting draaien. Zo zal het vlug leren een voorwerp gedurende een tijdje te fixeren met de ogen.

Het kind zal nu in staat zijn om een voorwerp dat links van hem ligt met de rechterhand te grijpen en omgekeerd. Zo doet het kind oefeningen die hem toelaten zich van rug- naar buiklig om te rollen.

Het gezicht is een zeer belangrijke bron van inspiratie in dit ontwikkelingsproces. Wanneer het gezicht in gebreke blijft, moeten speciale inspanningen gedaan worden om te verzekeren dat de ontwikkeling van het kind zo weinig mogelijk vertraagd wordt.

Vooraleer we beginnen met een meer gedetailleerde beschrijving van de speciale training te geven, is het logisch de verschillende trappen in de ontwikkeling van het grijpen aan te geven.

- * Van hand naar mond
- * Van hand naar hand
- * Voorwerp vasthouden in de hand
- * Voorwerp naar de mond brengen
- * voorwerp laten vallen
- * Voorwerp van de ene hand in de andere brengen
- * Reiken naar voorwerpen
- * Kloppen met voorwerp op tafel
- * Voorwerpen manipuleren
- * Werpen met voorwerpen
- * Twee voorwerpen tegen elkaar kloppen.
- * Beginnende pincetgreep
- * Voorwerpen aanraken
- * Voorwerpen nemen
- * Voorwerpen in elkaar steken
- * Bouwen met voorwerpen

Grijpen van eigen handen en vingers.

Als het blinde kind niet begint met zijn eigen handen en vingers te grijpen, moet de volwassene dit spel spelen met de vingers van het kind. Het is belangrijk zijn vingers niet te stevig vast te nemen zodat hij enkel de indruk krijgt van de helpende handen. Hij moet de beweging van zijn eigen handen ervaren.

Dit spel moet gespeeld worden in alle situaties waar er interactie is tussen kind en volwassene.

Het is zeer belangrijk na te gaan wanneer het kind in staat is om uit zichzelf te beginnen spelen.

- Voorbeeld 1

Alice, 12 maanden, meervoudig gehandicapt.

Als ze op haar rug ligt, zijn de armen gebogen en liggen de vuistjes naast het hoofd. Ze kan niet alleen zitten. Als ze bij het zitten ondersteund wordt, heeft ze het moeilijk om het hoofd recht te houden.

Ik zit in een zetel met Alice op mijn schoot en met haar rug naar mij gekeerd. Ik leun achteruit zodanig dat zij dezelfde steun ondervindt als in een babyrelax, dan neem ik haar handjes en breng ze tegen elkaar terwijl ik praat : "je kan spelen met je handjes, je hebt mooie handjes, je kan je eigen handjes vasthouden . . .".

Daarna breng ik om beurt de handjes naar haar mond en laat haar lippen betasten, terwijl ik voortdurend vertel wat we doen. Als ze begint te zuigen op haar hand, moedig ik haar aan en vertel haar dat wat ze in haar mond voelt, haar tandjes zijn. Alice is zeer blij met deze activiteit.

Dan geef ik Alice een rammelaar in haar hand. Ik help haar de rammelaar vast te houden in één hand en leid de andere hand over de rammelaar.

Ik laat haar kiezen welke hand ze wil gebruiken.

Wanneer ze de rammelaar laat vallen zeg ik niet : "je hebt hem laten vallen", maar wel "Goed, hier heb je hem terug". Ik gebruik deze positieve benadering, omdat het speciaal voor blinde kinderen zinvol is dingen weg te gooien.

Telkens als een kind een speelgoedje laat vallen en later weggooit zal het geluid van het vallen informatie over de omgeving geven aan het kind. Deze geluidsexperimenten zullen het kind helpen om zijn omgeving actief te leren ontdekken. Ze zullen zijn nieuwsgierigheid prikkelen. Het kind is niet alleen een passieve luisteraar, maar het zal proberen het voorwerp te zoeken en komt zo in contact met zijn omgeving. Alleen op deze manier kan de ervaring van ruimte ontwikkeld worden.

Blinde kinderen luisteren aandachtig naar onze stemmen, vooral naar de toon en de nuances van ons gesprek.

De zin 'nu ben je het kwijt' kan gemakkelijk als een negatieve opmerking vanwege de volwassene klinken.

Dit kan het kind afschrikken om lang genoeg met een zekere activiteit te blijven doorgaan tot het punt waarbij een volgende stap in de ontwikkeling kan gezet worden.

Het blinde kind - niet in staat de aanmoedigende gelaatsuitdrukkingen van de volwassene te zien - kan enkel reageren op de indrukken via de stem, de woorden en de aanwezige fysieke en voelbare gewaarwordingen.

Blinde kinderen die hun handen niet gebruiken, hebben vaak een verminderde of slechte controle van hun hoofdbeweging. Gezien de eerste positie waarin het kind z'n hoofd recht houdt de pronatiestand (op zijn buikje liggen) is, kunnen we het meervoudig gehandicapte kind een impuls geven voor hoofdcontrole, indien we hem op zijn buik draaien (in buiklig). Terwijl het ziende kind wordt geprikkeld door visuele impressies in verband met zijn hoofdcontrole, moet het blinde kind andere stimuli aangeboden krijgen.

Een 'polyethyleen' matras dempt geluid en vermindert zo de invloed van geluiden.

Zet het kind in de pronatiestand (= op buik) op een stuk plaat (4 mm fineerhout) van 1,20 m x 1,50 m grootte. Het moet 2-3 cm boven de grond komen. Dan zal elke beweging die het kind maakt, niet enkel geluid maken op zich, maar het geluid wordt doorgegeven door middel van de fineerhouten plaat. Dit wil zeggen dat de kwaliteit van het geluid van het kind door zijn activiteit wordt versterkt en waardoor de kans bestaat dat het kind deze gewaarwordt en daardoor wordt aangezet tot verder bewegen.

Geleidelijk zal het kind begrijpen dat de geluiden die hij hoort, door hemzelf worden gemaakt. De motivatie tot het bewegen en het heffen van het hoofdje kunnen worden gestimuleerd wanneer geluidmakende voorwerpen onder zijn hoofdje worden geplaatst.

Indien een plat plastic bord wordt geplaatst onder een dessertbordje en het kind ligt met zijn hoofdje hier bovenop, dan zal er een geluid geproduceerd worden van bij de minste beweging van het kind.

Indien de borden worden ingesmeerd met sinaasappelsap of met vanillesuiker zal het kind niet enkel geluidsimpresies opdoen, maar ook reuk- en tastimpresies wanneer hij zijn omgeving onderzoekt door te zuigen op de borden.

Het ziende kind doet een groot aantal visuele impressies op wanneer het op zijn buik ligt in verschillende ruimtes. Het blinde kind heeft nood aan verscheidene andere stimuli.

Het is noodzakelijk te zoeken naar verschillende materialen waarop we zijn hoofdje kunnen leggen, bv een gesloten zakje met erwten of rijst of een zak met zilverpapier, kreierballen, . . . Samengevat alle bruikbare dingen om het ene doel te bereiken : geluid maken wanneer het kind zijn hoofd beweegt. Dit zijn niet noodzakelijke luide geluiden. Blinde kinderen moeten een gevoeligheid ontwikkelen om zelfs discrete geluiden te onderscheiden.

Daarom moeten op de fineerhouten plank zoveel mogelijk verscheidene voorwerpen liggen.

Wanneer rondom het lichaam van het kind verschillende ballen worden gelegd, zullen deze bewegen van zodra het kind beweegt. Langzamerhand zal het kind begrijpen dat hij in staat is een aantal geluiden uit te lokken.

De geluiden die hij maakt moeten afgewisseld worden. Bv het kind draagt niet altijd schoenen. Er is een groot verschil tussen geluiden gemaakt door :

- * blote voetjes
- * voetjes in kousjes
- * voetjes in schoentjes.

Indien het kind erg gespannen is of indien het de gewoonte heeft zijn armen langs zijn lichaam te leggen (dus zijn handen en armen zo minder te gebruiken), dan is het mogelijk borden onder zijn handjes en ellebogen te plaatsen. Een van die tactieken zal misschien lukken.

Misschien kan een stukje boterpapier, verfrommeld in de hoeken, dat het kind gegeven wordt wanneer het beweegt zijn nieuwsgierigheid wekken en hem zo ertoe aanzetten om het geluid opnieuw te maken.

De meeste meervoudig gehandicapte kinderen reageren op het geluid van

- * deuren die open en toe gaan
  - * een rinkelende telefoon
  - * komende en gaande voetstappen
  - * vliegtuigen, luidsprekers
- in feite allemaal afstandsgeluiden.

Maar deze geluiden kunnen niet worden gereproduceerd door het kind, wanneer hij deze opnieuw wil horen.

Hij moet wachten tot wanneer het geluid zichzelf weer voortbrengt.

Het voortbrengen van deze geluiden is niet verbonden met enige daad van het kind, het kind is hier de passieve luisteraar.

Wanneer echter het kind voldoende ervaring heeft met nabije geluiden (dit zijn geluiden die hun oorsprong vinden in de lichaams 'area' (nabije ruimte) -de ruimte rondom die het kind kan bereiken en omvatten door zijn gans lichaam te gebruiken, armen en benen) dan bestaat er veel kans dat het kind geluidservaringen kan herhalen en een actieve luisteraar wordt.

Dit zal in ieder geval helpen om angst te voorkomen.

Herhaling en nog eens herhaling creëren de noodzakelijke voorwaarden om te experimenteren met geluiden en een nieuwsgierigheid levendig te houden.

Het is onmogelijk de interessepunten van elk kind te voorzien. Er bestaat dus geen betere methode dan de mogelijkheden voor activiteit oneindig te variëren, zodat het kind door zijn reactiepatroon ons de richting en het ontwikkelingsverloop van zijn interesse toont.

Desalniettemin is het zeker dat sommige interesses moeten opgewekt worden.

Het kind moet geconfronteerd worden met andere voorwerpen dan die welke hij kiest. Er is een blijvend risico dat het kind een stereotiep gedrag ontwikkelt, dat hem hindert in zijn ontwikkeling.

Met andere woorden : het kind moet voortdurend kansen krijgen om zijn interesseveld uit te breiden.

Wanneer het kind zijn hoofdje heen en weer beweegt, zullen de voorwerpen die onder zijn hoofd liggen, naar één kant worden geduwd. Het kind zal beseffen dat deze vlakbij zijn. Wanneer het kind geen voorwerpen grijpt, zelfs na ontelbare oefening, dan moeten we het kind in situaties brengen waar er zoveel objecten zijn dat hij willens nillens één ervan zal aanraken.

Het blinde kind is enkel geïnteresseerd in dingen waarmee hij in contact komt. Alle andere bestaan niet zolang hij er niet mee in contact geweest is. Dus is er weinig gevaar dat het kind overgestimuleerd wordt.

Reiken en grijpen naar voorwerpen.

Om naar geluidmakende voorwerpen te reiken moet het kind een ontwikkelingsniveau van 10 maand bereikt hebben.

Schijnbaar kunnen ze aandachtig luisteren, maar ze zullen niet naar een voorwerp reiken vooraleer het hen heeft aangeraakt.

Wanneer het kind geoefend werd in 'hand-hand' en 'hand-mond' spelletjes, dan zal het deze ervaringen waarschijnlijk benutten wanneer het op zijn buik ligt. Hij zal ertoe komen met zijn handen te duwen tegen voorwerpen onder zijn hoofdje en de ervaringen van de nabijheid van voorwerpen worden versterkt.

Uiteindelijk zal het kind de objecten niet enkel meer wegduwen, maar ze ook grijpen en terugrollen.

Het kind leert nu het verband tussen zijn bewegingen en het geluid van deze bewegingen.

Het maken van sommige bewegingen zal vaker gebeuren.

Indien de verscheidenheid aan beschikbare voorwerpen voldoende gevarieerd is, wordt het mogelijk voor het kind de volgende relaties te maken :

- * beweging - geluid
- * bewuste beweging - geluid
- * bewuste beweging - geluid - aanraken
- * bewuste beweging - geluid - aanraken – tast- en smaakindrukken.

Wanneer het blinde kind aandachtig is voor voorwerpen in zijn nabijheid (voorwerpen die hij kan bereiken), dan moet erop gelet worden dat het kind kans heeft op slagen wanneer hij zoekt.

Dus is het noodzakelijk dat er in de nabijheid van het kind niet enkel 2 of 3 speelgoedjes liggen, maar eerder 2 of 3 dozijn. Dan zal de eerste poging om te grijpen wel succesvol zijn.

Opeenvolgende ervaringen zullen het kind aanzetten tot meer activiteit. Het kind heeft niet altijd een volwassene nodig om actief te zijn, dat kan ook niet altijd.

Er zijn teveel blinde kinderen die enkel actief zijn wanneer er een volwassene bij is. Van zodra deze weg is houdt het kind op.

Dit wil nu niet zeggen dat het kind geen nood heeft aan spel met volwassenen. Samen met een volwassene krijgt het kind verbale informatie over zijn activiteit, zijn voorwerpen en de geluiden die uit zijn activiteit komen.

Het is ook belangrijk dat de volwassene kan noteren dat wanneer het kind volop bezig is met een activiteit, hij dan nog let op geluiden die niet door hem worden gemaakt, maar van buitenaf komen. Zodoende kan het kind daaromtrent verbale informatie krijgen.

Blinde kinderen kunnen niet begrijpen dat wij dezelfde geluiden horen als zij, indien we hen niet vertellen dat wij ze ook in ons opnemen.

Het ziende kind ziet dat de volwassene kijkt naar de bron van het geluid, bv open- en toegaan van een deur, een slaande klok, enz.

Langs deze weg realiseert het ziende kind zich dat de volwassene 'hoort'. Het blinde kind moet verbale informatie krijgen, bevestiging en tastindrukken samen met de volwassene om dezelfde duidelijke informatie op te nemen. Dit wil zeggen dat het kind actief moet deelnemen, terwijl de volwassene vertelt wat er gebeurt, aan openen en sluiten van deuren, schuiven van gordijnen, het zetten van de ketel op de kachel, verschuiven van stoelen, aan- en uitdoen van lichten, typen op de machine. In één woord alle geluidmakende activiteiten die ingeschakeld zijn een dag, in een leefsituatie.

Kinderen die nog niet rondlopen:

Ook het kind dat nog niet in staat is alleen rond te lopen, moet dezelfde kansen krijgen om deze situaties te leren kennen.

Wanneer een blind kind op zijn rug ligt en hij laat een voorwerp los dat hij vasthield, dan kan je best zijn hand leiden naar de plaats waar het nu is en dan het in zijn hand stoppen eerder dan direct terug te geven in zijn hand. Door zijn hand te leiden naar het verloren voorwerp zal men het kind activeren zijn wereld te ontdekken.

Zo leert het kind waar het speelgoed kan zijn en hoe hij het kan terugvinden.

We moeten toegeven dat theorie en praktijk niet altijd even gemakkelijk klikken.

Meervoudig gehandicapte kinderen verschillen onderling evenveel als niet-gehandicapte kinderen.

Psychologisch gesproken kunnen gehandicapte kinderen, die op hetzelfde ontwikkelingsniveau staan, verschillen in leeftijd. Dit leeftijdsverschil kan betekenen dat hun lichamen andere maten en verhoudingen hebben.

Om deze reden moeten we werken aan de ontwikkeling van het grijpen door spelletjes te doen die niet altijd passen bij de lichaamsgrootte.

De oefeningen moeten aangepast worden aan het kind zijn lichaam.

Bv indien een kind een fysieke leeftijd heeft van 7 jaar, terwijl zijn ontwikkeling overeenstemt met een kind dat juist leert zijn hoofd op te richten dan wordt het moeilijk voor het kind het volgende ontwikkelingsniveau te bereiken.

Zijn lichaam is te zwaar en zijn benen te lang. Het kind heeft moeite om zichzelf te ondersteunen op zijn ellebogen en hij is niet sterk genoeg om zijn zware romp op te richten.

Wanneer hij zijn romp niet kan oprichten dan is hij niet in staat naar voorwerpen te reiken of geluid te maken met deze voorwerpen die hij vasthoudt. Het kind kan de beweging van armen en benen niet coördineren en de spinale spieren kunnen niet gestrekt worden. Indien het kind een been wil heffen naar zijn buikje, zullen de benen te lang zijn om dit te kunnen.

We zien vaak dat kinderen dan trachten beide benen tegelijkertijd onder het buikje te stoppen, maar dit leidt tot mislukking.

Niks is meer ontmoedigend en ontwikkelingsremmend dan mislukkingervaringen.

We moeten het kind dus helpen op zo'n manier dat de voorwaarden voor zijn ontwikkeling zo gunstig mogelijk verlopen.

Indien we het kind in ruglig bovenop een doos leggen, zal het in staat zijn (gebruik maken van vroegere bewegingspatronen) zichzelf te draaien (van rug naar buik). Zo zal het kind in staat zijn te kruipen, in plaats van te wippen als een kangoeroe.

Kruipen helpt het kind zijn rugje te ontwikkelen zodat hij kan rechtop zitten zonder steun.

Hij kan ook leren zijn armen opzij te zwaaien zodat deze beweging kan helpen om evenwicht te houden als hij klaar is om te staan, later om te wandelen. Het is van enorm

belang dat het blinde kind er een gewoonte van maakt zijn armen gestrekt omhoog en weg van zijn lichaam te houden om zijn omgeving te onderzoeken en voorwerpen te lokaliseren, deels ook om voorwerpen op enige afstand te gooien.

Deze ervaringen zullen zijn ruimte-zin ontwikkelen en zijn later van nut om zich te leren bewegen tussen obstakels en om voorwerpen te vinden.

De doos die gebruikt wordt, moet de breedte hebben van de afstand oksel - heup. De hoogte moet de afstand zijn oksel - halve voorarm, de lengte moet 2 x de breedte van de romp zijn, de zijkanten mogen lichtjes verhoogd worden zodat het kind er niet kan afvallen bij het draaien. Een ander alternatief is matrassen rondom te plaatsen.

Indien het kind van de doos wil kruipen kan dit enkel gezien worden als een vooruitgang. Prijs het kind wanneer dit gebeurt, zelfs indien het kind tekens geeft van schrik. Gaan we op zijn wenen in dan moedigen we dit nog aan of erger nog dan remmen we zijn ontwikkelingspogingen af.

Waardering en verbale aanmoediging echter zal hem stimuleren. Leg het kind opnieuw op de doos zodat hij weer kan proberen. Hij zal ontelbare keren naar beneden kruipen vooraleer hij er zelf weer kan opkruipen.

Kinderen met automutilant gedrag:

Vele van onze kinderen hebben één of andere vorm van automutilatiegedrag ontwikkeld, dit wil zeggen een handeling die een soort zelfbevrediging geeft (in negatieve betekenis). Wij zien dit bijvoorbeeld wanneer een kind voortdurend de spieren spant of zichzelf bijt zodra het zich bevrijd heeft uit de belemmerende handschoenen. Of wanneer een kind de oren bedekt om de akelige geluiden van de voor hem bedreigende wereld af te sluiten of voortdurend met de vingers in de ogen duwt.

Er zijn natuurlijk kinderen met fysische letsels, met ontbrekende vingers, met andere tekorten of handicaps die er ons toe dwingen onze theorieën voor dit kind individueel aan te passen.

Het is opvallend dat hoe langer een mentaal geretardeerd kind het gebruik van de handen heeft moeten missen, hoe moeilijker het zal zijn en hoe meer tijdrovend om de grijpfunctie te ontwikkelen.

Is onze hulp hierbij dan nodig ?

Een kind dat automutilatiegedrag vertoont, is een kind met onaangepast gedrag. Als we erin slagen om dit kind periodes van aangepast gedrag te bieden (in termen van contact - dit is meer voldoeninggevend gedrag voor alle betrokkenen), gedurende bijvoorbeeld vijf minuten 2 tot 3 maal per dag, dan is het daarna mogelijk deze periodes uit te bouwen, zodat het kind zich enkele uren aangepast kan gedragen. Zodoende slaagt het kind erin op een hoger functieniveau te geraken.

Of dit soort speciale hulp resultaten zal opleveren zullen we alleen maar weten als we ermee beginnen en volhouden.

Als we een blind kind dit soort oefeningen aanbieden verwachten we meestal resultaten. Het is duidelijk dat we erg tevreden zijn wanneer een kind zijn hoofd begint op te richten en wanneer er steeds meer seconden en minuten verlopen vóór het kind weer 'het hoofd verliest'.

Onze verwachtingen zijn ook vervuld als we merken dat het kind een gebalde vuist uitsteekt en de handpalm plat op de grond zet.

Wij mogen het ook als een positief resultaat beschouwen als een kind dat op zijn rug ligt, met de benen begint te trappen. Op dit niveau mogen we nog niet verwachten dat het simultaan met armen en benen beweegt. De dag waarop dit wel gebeurt is er weer reden om tevreden te zijn over de vooruitgang van het kind.

- Voorbeeld 2

Jan is zeven jaar. Hij ligt met zijn rug op een matras, de armen uitgestrekt. Je ziet hem nooit de handen samenbrengen of zijn hand in de mond steken.

Ik zit naast hem, begin te praten en houd zijn hand in de mijne. Ik probeer er namelijk zeker van te zijn dat hij weet dat ik er ben, deels door te spreken, deels door het tactiele contact. Ik stop een geluidmakend speelgoedje in zijn hand en hij grijpt het, maar beweegt er niet mee. Ik schud en beweeg zijn hand heen en weer om het speelgoedje dat hij vasthoudt te laten rinkelen. Hij reageert als een (passief) luisterend kind. Hij geeft niet de indruk erg intens te luisteren. Zijn aandacht vermeerdert echter een ogenblik als de deur opengaat en iemand binnenkomt die een doos neerzet en terug buiten gaat.

Dit betekent dat Jan de geluiden die iemand anders maakt kan waarnemen. Hij luistert echter niet naar de geluiden die hij zelf maakt.

Nu vertel ik Jan dat ik hem op de vloer zal leggen. Zodra ik hem wil oppakken spant hij zijn lichaam en wordt zo stijf als een plank. Waarom deze reactie? Misschien omdat hij tijdens zijn zeven levensjaren vaak ondervonden heeft dat wanneer iemand hem oppakt hij zijn 'hoofd verliest'. Jan kan namelijk niet goed het hoofd rechtop houden.

Tijdens de verzorging van normaal ontwikkelde zuigelingen tot rond de leeftijd van 5 à 6 maand ondersteunen de ouders het hoofd van het kind.

Maar het is veel moeilijker om oudere kinderen dezelfde ondersteuning te geven, ook al hebben ze het werkelijk nog nodig.

Dit heeft Jan waarschijnlijk ook ervaren en zo heeft hij ontdekt dat hij zijn hele lichaam kan spannen om dit ongemak te voorkomen.

In de voorbije jaren heeft dit ertoe geleid dat Jan zo stijf als een plank wordt telkens als iemand hem waar dan ook, met uitzondering van zijn handen, aanraakt.

Ik draai hem op zijn buik. Na een paar seconden ontspant hij, heft zijn hoofd niet op en zijn vuisten zijn gebald.

Nu neem ik de reeds hoger vermelde borden en steek ze onder zijn hoofd. Hij beweegt zachtjes het hoofd en de borden laten een geluid horen. Hij heft nog steeds zijn hoofd niet op, maar begint een reeks geluiden te maken, geen protestgeluiden. Ik laat hem en de kreten zijn niet zoals bij vreugde, maar hij verzet zich niet met zijn lichaam. Integendeel, zijn rechterhand opent zich en de handpalm nadert heel kort het vlak waarop hij ligt. Nu en dan ligt hij volledig rustig met de handen en het hoofd stil terwijl hij rondslaat met de benen.

Er is geen reden om te geloven dat hij bang is voor deze borden. Hij doet alles wat een kind van zijn ontwikkelingsniveau maar kan doen.

Vermits Jan aantoont dat hij zichzelf kan beschermen door het stijf samentrekken van spieren en vermits hij intensief naar omgevingsgeluiden kan luisteren, weten we dat het kan helpen om hem omgevingsstimuli aan te bieden die hem in staat zullen stellen een hoger ontwikkelingsniveau te bereiken.

Ik draai hem nu op zijn rug, stop hem een geluidmakend speelgoedje in de rechterhand en begin zijn hand kruislings naar het linkeroor te leiden. Hij spant zijn spieren en ik schud

zijn hand terwijl ik gelijktijdig zijn rechterarm ondersteun. Het resultaat is dat het speelgoedje uit zijn hand valt naast zijn linkerarm. Ik praat voortdurend en beschrijf wat hij in de rechterhand heeft, wat ik hem doe en welke geluiden wij maken. Daarna plaats ik hem in zit en speel het spelletje dat in het eerste voorbeeld is beschreven.

Deze nieuwe bewegingen met geluidsspelletjes die hij heeft leren kennen zijn geen spelletjes die hij nu al zelfstandig kan blijven spelen maar door dagelijks te oefenen zullen we ondervinden of hij ze zelfstandig kan leren.

Kinderen die niet kunnen grijpen.

Sommige van onze meervoudig gehandicapte kinderen kunnen helemaal geen voorwerp grijpen, hoewel ze soms hun hoofd rechtop kunnen houden of kunnen zitten (al dan niet met steun). Hun handen zijn volledig passief en er is geen reactie merkbaar als men hen voorwerpen in de handen steekt. Zelfs het passief laten meebewegen van grijpen en loslaten kan achteraf niet geïmiteerd worden.

Het is misschien mogelijk om de grijpreflex uit te lokken bij deze kinderen als je ze een afwasbak of een plastic kom geeft, gevuld met verschillende soorten ballen, knikkers, houten ballen, pingpongballetjes enz . . .

We zetten de bak vóór het kind zodat deze de borst of de dijen raakt. Met de hand in de ballen 'roeren'.

Hierdoor krijgt het kind niet alleen een auditieve stimulus en een ervaring van beweging, maar ook een gevoelsindruk. De auditieve stimulus zal versterkt worden door het terugkaatsend geluid in de kom dat overgezet wordt op het lichaam. Het kind ervaart dus niet alleen maar het ronddraaien van de balletjes.

In verschillende gevallen zijn we erin geslaagd om kinderen met inactieve handen ertoe te brengen de ballen rond de draaien waarna ze begonnen zijn de balletjes één voor één op te pakken.

Hierdoor hebben zij door middel van hun handen tactiele ervaringen opgedaan die een essentieel startpunt zijn voor de mogelijkheid om voorwerpen naar hun mond te brengen of voorwerpen op de grond te gooien.

Het geluid van een voorwerp dat op de grond valt, vergemakkelijkt de oriëntatie voor wat betreft de aard van de kamer. De geluiden helpen het kind een gevoel voor ruimte en richting te ontwikkelen.

Omzetten van grijpervaringen in de dagelijkse verzorgingssituaties.

De in spelsituatie opgedane ervaringen en geoefende vaardigheden, zowel samen met de volwassenen als zonder tussenkomst van volwassenen, moeten worden omgezet naar de dagelijkse, routine - verzorgingssituaties zoals eten, wassen en kleden, zodat een natuurlijk verband gelegd wordt tussen spel en dagelijkse situaties.

Het kind zou bijvoorbeeld kunnen helpen bij het afnemen van zijn muts telkens deze situatie zich voordoet. Het kind moet iedere keer helpen bij het uittrekken van zijn kousen. In het begin kan de volwassene misschien helpen door de kous over de hiel te trekken en daarna kan het kind zelf zijn kous uittrekken.

Hoe ouder het kind is waarbij we deze activiteit starten, hoe meer tijd het vraagt om het niveau te bereiken waarbij een kind gewoonlijk zijn eigen voet grijpt (dit gebeurt normaal rond de leeftijd van 5 à 6 maand). Kinderen grijpen hun eigen voet en brengen deze dan naar de mond. Deze activiteit vergroot bij het kind het lichaamsbesef en de sterkte van de betrokken spieren, niet alleen van de handen maar ook van de voeten. De voeten worden

gedraaid door het kind zelf met als gevolg dat zowel de grote als de kleine gewrichten van de voet ontwikkelen.

Deze bewegingen zijn de basis voor het verwerven van de vaardigheden voor staan en stappen.

Sommige meervoudige gehandicapte kinderen hebben deze ontwikkelingsfase nooit doorgemaakt en missen dus de basiservaringen die nodig zijn om schoenen en kousen uit te doen.

Deze kinderen moeten ingewijd en onderricht worden in deze activiteiten gedurende een lange periode vooraleer we merken dat ze zelf het initiatief nemen.

Het wassen kan eveneens worden gebruikt om het lichaamsbesef van deze kinderen te vergroten en het verband te leggen tussen spelsituaties en dagelijkse ervaringen tijdens de verzorging.

Als het kind bijvoorbeeld in bad zit kunnen we beginnen aandacht te richten op zijn buik. Als we de buik wassen van het kind, terwijl onze hand die van het kind leidt zeggen we : "nu wassen we je buik". Als het kind zelf het washandje grijpt zeggen we : "nu was jij je buik". Hetzelfde geldt voor de andere lichaamsdelen.

Eigenlijk zou elk kind zijn eigen washandje moeten hebben vanaf het ogenblik dat het kind het zelf kan vasthouden. Dit is de enige manier waarop het kind eventueel de handelingen van volwassenen kan imiteren.

Het kind is blind, het heeft dus geen enkele mogelijkheid om het washandje van een volwassene te grijpen. Juist zoals bij normaal ontwikkelende kinderen zal het kind 'hand-naar-de mond' spelletjes spelen met het washandje gedurende een lange periode alvorens hij het washandje begint te gebruiken om zich te wassen.

In de voedingssituatie moet het kind ertoe aangespoord worden de beker zelf vast te houden als het drinkt. In het begin zal de volwassene waarschijnlijk de hele handeling moeten begeleiden, maar als we de handen van het kind gedurende enkele slokken tegen de beker houden, zal het kind de relatie leggen tussen het drinken en het grijpen van de beker.

Dan zal hij stap voor stap de idee verwerpen dat een beker meer is dan alleen de rand van de beker die tegen de lippen komt.

Het kind moet eveneens de kans krijgen om met de vingers eten in zijn mond te steken, deels omdat elk kind eerst met zijn vingers eet, deels omdat het kind de tactiele informatie over voedsel, ook met andere lichaamsdelen dan de mond, opdoet. Terwijl we dus een basisbehoefte bevredigen wordt tevens de ervaring 'voorwerp-naar-de-mond' geoefend.

Als de mond van het kind wordt afgeveegd moet de hand van het kind betrokken worden in de handeling. Denk eraan om de handeling te verwoorden met bv 'nu gaan we je mond afdrogen'.

Het zien van een leeg bord en de handbeweging van een volwassene betekenen voor een ziend kind dat het zijn mond moet afvegen. Het blinde kind heeft verbale informatie nodig over wat er moet gebeuren.

Als het kind bovendien ervaart dat zijn handen rond het washandje of de servet worden gehouden, zal het stap voor stap begrijpen dat het volgende dat moet gebeuren het afdrogen van de mond is.

Op deze manier voorkomen we één van de vele angstuitlokkende ervaringen waaraan meervoudig gehandicapte kinderen vaak onderworpen zijn. Het is goed mogelijk dat op één of andere dag het kind zelf in staat zal zijn om zijn mond af te veegen.

Belang van gevarieerd aanbod voor het leggen van associaties.

Het is van belang dat er geen stappen worden gezet om vaardigheden in één of andere richting te stimuleren zonder gelijktijdig vaardigheden in andere en corresponderende ontwikkelingsdomeinen aan te moedigen.

Wanneer een vaardigheid geoefend wordt zonder relatie met vaardigheden uit andere gebieden, verhindert men het kind zoveel mogelijk relaties te ervaren en deze ervaringen met mekaar in verband te brengen door middel van associatie.

Deze associaties zijn zeer moeilijk te leggen door een blind kind. Dit geldt eveneens voor een mentaal gehandicapt kind en zeker voor een meervoudig gehandicapt kind. In overeenstemming met het ontwikkelingsverloop van het grijpen kan de volgende tabel van nut zijn om te beslissen welke bezigheden aangemoedigd moeten worden om er zeker van te zijn dat het kind voldoende gewapend is om de geïsoleerde ervaringen te associëren en om een aantal duidelijke en betekenisvolle totaalervaringen op te doen:

- * Op de rug liggend
- * Op de buik
- * De kans krijgen verbale berichten op te vangen
- * Zittend op de schoot
- * Zittend in een rolstoel

Ontwikkeling van de grijpfunctie geassocieerd met :

- * ronddraaien van de handen in een bak of kom met balletjes
- * tactiele ervaring door de mond opgedaan
- * het grijpen van de eigen vingers
- * het doorgeven van een voorwerp van de ene hand naar de andere
- * het grijpen van de voet
- * het opdoen van smaak- en reukervaringen
- * geluidsspelletjes met mond en tanden, voorwerpen op een ander voorwerp
- * geluidsspelletjes door het laten vallen van dingen
- * geluidsspelletjes bij 'daar komt een . . . '
- * het aangeven van dingen in ruglig
- * het aangeven van dingen in buiklig
- * het aangeven van dingen vanuit zit
- * duwen en trekken op voorwerpen
- * duwen op geluidmakend speelgoed
- * grijpen/knijpen van geluidmakende spullen
- * eten
- * kleden/uitkleden
- * het bad nemen

Het is enkel mogelijk te weten of een kind bekwaam is zijn ervaringen te associëren als een bewuste inspanning is gedaan om te verzekeren dat de omgeving hiertoe het kind de gelegenheid biedt.

Wanneer men zulk een ervaringen aan het kind aanbiedt, zullen diegene waarvoor zijn handen kunnen gebruikt worden, inzichtelijk aangewend worden.

Het eigen lichaamsgevoel en zijn eigenwaarde zullen also verbeterd worden.

Het kind heeft een kans een actieve en niet alleen passieve deelnemer te zijn.

Een 8 maanden oud kind is nu in staat onderscheid te maken en 2 verschillende aspecten van een ervaring te vergelijken.

Daarvoor moeten we het blinde kind voorwerpen in de hand geven die niet alleen dezelfde maar ook verschillende geluiden weergeven.

Niemand zal er aan denken een 8 maanden oud kind te vragen om uit te leggen of hij de begrippen gelijk en verschillend heeft verstaan en natuurlijk kunnen we een ouder meervoudig gehandicapt kind hiervoor niet gaan onderzoeken met geijkte testen. Maar dit is in feite hetgeen we doen als we bijvoorbeeld een kind een houten bak geven met 2 blokken van verschillende grootte en hem vragen ze 'te sorteren' of 'plaats de grotere nu eens op de vloer'.

Problemen van deze aard zullen enkel aan het kind voorgelegd worden in het omgaan met gewone dagdagelijkse voorwerpen in alledaagse situaties.

Kinderen beginnen zelf te sorteren en onderscheid te maken tussen voorwerpen wanneer ze werkelijk geïnteresseerd zijn in bepaalde spelen of voorwerpen die ze ons tonen bij het uitkiezen van voorwerpen uit de speelgoedkist.

Deze spelen zullen niet opzij gelegd worden, maar in de nabijheid van de hand.

Een kind toont zelf waar hij op dat moment in geïnteresseerd is door zelf eruit te halen wat hem bevalt.

Later, wanneer het kind het stadium heeft bereikt van 'dingen in andere dingen te steken', zien we dat voorwerpen die niet kunnen gebruikt worden in de gegeven situatie weggeworpen worden.

En als het kind begint te bouwen, door voorwerpen op mekaar te zetten, zullen onbruikbare voorwerpen eveneens weggegooid worden. Op deze manier zullen zogenoemd normaal begaafde kinderen leren om voorwerpen te sorteren. Meervoudig gehandicapte kinderen zullen op juist dezelfde manier te werk gaan als ze er de kans toe krijgen.

Dit kan zolang de volwassenen de kinderen geen gemakkelijk opgeloste opdrachten geeft, opdrachten waarvoor hij (de volwassene) zelf al de oplossing heeft voorzien.

Indien bv aan een kind een piramideset is gegeven, een stok met schijven met een gat in het midden, dan moeten er zowel blokken met gaten zijn die te groot of te klein zijn.

Indien het spel bestaat uit ballen in een doos steken of in een fles, dan moeten er sommige ballen te groot zijn om er in te kunnen.

Bij bouwopdrachten moeten ook ballen en andere onregelmatige voorwerpen ook beschikbaar zijn zo dat het kind kan ontdekken, ervaren dat men voor te bouwen voorwerpen met dezelfde eigenschappen nodig heeft.

Bij sorteeroefeningen zal onbruikbaar materiaal snel verworpen worden door het kind.

Wanneer het kind blokken, ballen, enz en voorwerpen van dezelfde grootte, maar verschillend oppervlak kan sorteren, dan zou het zinloos zijn door te gaan met steeds op dezelfde manier te sorteren. Deze vaardigheid om voorwerpen te sorteren moet uitgebreid en gecombineerd worden met andere opdrachten. Bijvoorbeeld :

- * hier zijn je pullovers, vandaag ga je de wollen aandoen;
- * hier zijn vorken en lepels, leg een vork en een lepel naast elk bord;
- * hier zijn de staven, neem de houten, die zijn de beste voor dit spel;
- * hier is een mand met eieren, de grotere gebruiken we om hard te koken, de kleinere om te bakken. Neem al de kleinere want we gaan vandaag bakken.

Indien we traditionele sorteeroefeningen steeds op eenzelfde manier aanbrengen zullen we gemakkelijk de creatieve geest van het kind uitdoven.

Creëer nood aan imitatie.

Wanneer kinderen zo'n 10 maand oud zijn, beginnen ze bewegingen van anderen te imiteren, vb: door goedendag te wuiven, handen klappen, nieuwe geluiden proberen

maken, voorwerpen op tafel slaan, reiken naar voorwerpen, armbewegingen maken gelijk aan die van volwassenen.

Dit ontluiken van het verlangen te imiteren en het behouden en uitbreiden van deze activiteit is van vitaal belang om levenskennis en ervaring op te doen.

Het ontstaan van de interesse om te imiteren, hoe dan ook, is van bij het begin gebaseerd op visuele indrukken.

De ontwikkeling van het blinde kind zal vertraagd zijn als aan het kind geen hulp geboden wordt tot imiteren. Bijvoorbeeld :

- * we moeten papier verfrommelen met onze eigen hand en dan met de hand van het kind;
- * we moeten eigenhandig blokken op elkaar slaan en dan met de hand van het kind;
- * we moeten het kind zijn babbelgeluidjes nadoen en dan nieuwe geluiden maken voor het kind.

Op deze manier geven we het kind tactiele, kinestetische en auditieve ervaringen. We geven het kind tast-, gehoor-, - en bewegingservaringen, ervaringen die het kind zijn nood tot imiteren stimuleren.

Het 12 maand oude kind herhaalt activiteiten die lachen uitlokken. En we kunnen blinde kinderen hun activiteiten doen herhalen als we lachen en hun tonen dat we van hun vorderingen genieten en door mee te lachen als zij spontaan lachen.

Het 12 maand oude kind is in staat bewust aandacht te trekken. Ze gebruiken geluidjes die ze zelf kunnen maken : lachen, kleine kreetjes en wauwelwoordjes op een speciale toon geuit. Alle volwassenen verstaan dat de 1 jarige dan eigenlijk zegt : kom eens hier, kijk eens naar mij.

Onze blinde kinderen proberen ook aandacht te trekken door geluiden te maken die ze kennen, maar de vraag is of ze dan wel de aandacht krijgen die ze vragen. Verschillende kreten of geluiden kunnen betekenen :

- * ik heb dorst;
- * wanneer gaan we eten;
- * ik wil gezelligheid;
- * ik wil iets om mee te spelen;
- * ik wil ergens anders zijn.

Het is overduidelijk dat we elke activiteit die we doen verbaal moeten begeleiden met het blind kind.

We moeten hem vertellen wat we met hem doen, wat zij doen, wat rondom hen gebeurt.

Taal zal enkel en alleen ontwikkelen wanneer het kind de woorden hoort die gekoppeld zijn aan onze en hun activiteiten in een bepaalde situatie en aan de gevolgen van deze activiteiten.

Gesprek over werkregeling, behandelingsplan of beroepsontmoetingen zijn niet terzake voor het kind. 'Neen, natuurlijk niet' zal de lezer waarschijnlijk antwoorden. Weten is één zaak, doen een andere.

Gesprekken van deze aard kunnen in een instelling gemakkelijk tussen de stafmedewerkers aan bod komen, maar het is noodzakelijk dat we extra moeite doen om deze gesprekken te vermijden wanneer we met kinderen zijn die spraakmoeilijkheden hebben van zulke aard als onze kinderen.

We mogen ons nu natuurlijk voornemen dat we nu zullen praten met het kind en hem zeggen wat er gebeurt. Maar het kan gebeuren dat we niet verder kunnen en gewoon het juiste ding niet kunnen gezegd krijgen. Op dat moment moeten we ons realiseren dat voor een kind dat nooit enige omschrijving kreeg wanneer hij gevoed werd, in bad werd gestoken of met hem werd gespeeld, elke eenvoudige zin nieuw is.

Veel kinderen hun hoofd werd geheven wanneer iets te drinken werd gegeven zonder dat gezegd werd : "hef je hoofdje op, dan krijg je wat te drinken".

Wanneer een kind kan grijpen en een speeltuig kan vasthouden kunnen we hem in het grijpen aanmoedigen en bewust leren loslaten met het spelletje 'geef en neem'. Terwijl je nu zegt : "nu ga ik het van je afnemen", neem je het voorwerp dat het kind vast heeft uit de hand.

Wanneer het kind zijn greep verliest duw dan het voorwerp weer in de palm van de hand van het kind en zeg : "houd het vast". Dit spelletje kan gespeeld worden in een blijde en rustige sfeer en het is eveneens waardevol voor een kind met gespannen en gebalde vuisten dat niets kan loslaten.

Voor kinderen die grote moeilijkheden hebben met grijpen, bestaat een goede oefening door ze een touw waaraan kralen en knopen gerijgd zijn te geven. De knopen moeten groot genoeg zijn. Er moet een zekere druk op de vingers uitgeoefend worden door het touw te trekken om 'het weg te nemen' en dit zet het kind ertoe aan zijn greep te versterken en het goed 'vast te houden'.

Kinderen met intacte visus gebruiken hun visuele indrukken als een bron van inspiratie wanneer ze voorwerpen grijpen die naar hen uitgestoken worden.

Blinde kinderen moeten bronnen van inspiratie gegeven worden die gebaseerd zijn op gehoor en tast.

Zo gauw een kind voorwerpen of een speelgoed langer dan enkele seconden kan vasthouden, dan zullen we niet langer de voorwerpen helemaal in zijn hand stoppen. Begin met de hand van het kind het voorwerp aan te raken zodat hij zelf kan grijpen naar het voorwerp.

Later kan het voorwerp aan het kind getoond worden door er geluid mee te maken of door erop te kloppen vooraleer we het aan het kind aanbieden.

Hierdoor wordt bij het kind zijn zin voor richting bij het horen ontwikkeld en onderzocht wanneer het kind bekwaam is te reiken naar een geluidmakend voorwerp.

Studies, gemaakt door M. Freedman hebben aangetoond dat ziende kinderen niet in staat zijn om geluidmakende voorwerpen in het donker te grijpen voor ze 10 maand zijn.

Alleen door middel van nauwkeurige observaties zullen we weten of een blind kind (geretardeerd) bekwaam is om voorwerpen alleen op geluid af te grijpen.

Wanneer het kind dit kan, dan is het belangrijk te verzekeren dat de omgeving van het kind hem de kansen geeft om deze vaardigheden die de basisfactor is voor zijn verdere ontwikkeling, te oefenen.

Aandacht voor kracht en grootte van een kinderhand.

Wanneer we voorwerpen en spelen zoeken voor het kind moeten we aandacht hebben voor de kracht en de grootte van zijn hand.

We moeten anderzijds ook voorwerpen aanbieden die het kind uitdagen. We kunnen kinderen zien van alle niveaus en alle leeftijden die enorme inspanningen leveren om voorwerpen op te pakken en te verplaatsen die in feite veel te groot en zwaar zijn voor hem.

Deze normaal zelf opgelegde eisen helpen de spieren ontwikkelen en het zijn deze activiteiten die het kind stimuleren om problemen te leren oplossen. Hierbij kan het kind zijn opgedane ervaringen gebruiken en ontwikkelen om nieuwe verhoudingen te ontdekken en zo op te doen.

Blinde kinderen worden uit zichzelf niet geconfronteerd met volgende uitdagingen. Vanuit henzelf kunnen ze geen handtas trekken of duwen, een grote ficebak, een borstel, een

tapijtveger of een stofzuigerslang, om maar enkele voorwerpen te noemen waarop we kinderen hun kracht meten op zeer jonge leeftijd.

Als het jonge kind niet gestimuleerd wordt door het aanbieden van voorwerpen die hem uitdagen een uiterste inspanning te leveren zal zijn ontwikkeling geremd worden.

Een kind moet sterke handen en vingers hebben als het wil recht zitten, staan, kleren aan- en uitdoen, wandelen met voorwerpen in de hand, deuren openen en sluiten, radio's af- en aanzetten.

Deze vaardigheden ontwikkelen niet van zichzelf in bepaalde tijd: ze worden ontwikkeld door oefening !

De ontwikkeling van de handbewegingen is van beslissend belang voor de toekomstige ontwikkeling van het blinde kind om te kunnen 'zien'.

Alle activiteiten op elk ontwikkelingsniveau moeten mogelijkheden inhouden voor verdere, maximale ontwikkeling, van deze handbewegingen.

Vele blinde geretardeerde kinderen hebben zeer weinig kracht in hun vingers, ook al is hun ontwikkelingsniveau niet zo vertraagd.

De volgende lijst van activiteiten om vingerbewegingen te ontwikkelen is gegeven als suggestie en heeft niet de pretentie van volledig te zijn.

- * Verkreuken van grote stukken papier (krantenpapier, bruin papier)
- * Verkreuken van kleine papiersnippers
- * Met en zonder water met oorpeertjes spuiten
- * Ritssluitingen dicht doen
- * Kleiballen pletten met handen, vuisten
- * Kleiballen pletten met een plat stuk hout
- * Kleiballen uitrollen met een deegrol
- * Drukknoppen dichtdrukken (die kunnen verschillende geluiden geven)
- * Sleutels draaien in slot
- * Dekfels van potjes nemen
- * Gaten maken in stukken klei met de vingers
- * Stekjes van verschillende soorten in de klei steken
- * Duimspijkers in karton, zachtere en hardere stukken hout steken
- * Snijden met schaar, eerst in de lucht, dan strookjes papier, karton
- * Gebruik maken van een perforator, een nietjesmachine
- * Kapstukken aan karton hangen, aan houten lat, aan een draad
- * Elastiek tussen en rond paaltjes, haken, stoelpoten
- * Elastiek winden op voorwerpen (kartonrol, doos)
- * Kousen sorteren, ze binnenste buiten draaien
- * Elastiekjes op wc-rol, tubes, . . .
- * Beurzen openen en sluiten, zakken met verschillende soorten gespen, drukknopjes, . . .
- * Riemen aanspannen en lossen
- * Macaroni breken, takjes, ijsroomstokjes
- * Vlooienspel
- * Kleine doosjes rozijnen openen
- * Kleine potjes huidcrème openen, tubes, potjes en op gelaat, benen wrijven
- * Schrabber met borstels
- * Metaaldraad door gaten in karton naaien
- * Naaien met naald en draad door gaten in karton
- * Dingen in zakken steken en eruit halen
- * Pepermolen draaien, muziekdoo's, peterseliemolen (leeg, later vol)
- * Stoffen en blik gebruiken
- * Binnenband opblazen of bal oppompen (met pomp)

- * Sponzen uitwringen, kleren uitwringen
- * Sinaasappels pellen
- * Wortelen, appels raspen
- * Schroeven en losschroeven grote en kleine moeren, bouten (begin met vleugelmoeren)
- * Keukenklok opwinden, wekkers
- * Papier trekken van de huishoudrol
- * Claxoneren (peer)
- * Bellen met fietsbellen
- * Muziekspelletjes opwinden
- Gieten met speelgoed, kleine en grote gieters

Belang van een speelgoedkist.

Van zodra het meervoudig gehandicapte kind alleen kan zitten met of zonder steun, moet hij de kans hebben om de speelgoedkist te ledigen.

Een groot aantal meervoudig gehandicapte kinderen kunnen niet alleen zitten en men moet een inspanning doen om hen dit te leren.

Reeds van op de leeftijd van 3-4 maand leert het normale kind stilaan zitten zonder steun. Rug en hoofd zijn ondersteund door arm en hand van de volwassene.

Zodra het kind zijn hoofd kan stabiel houden, kan de gegeven steun verminderd worden. Het kind zit dan met gedeeltelijke steun verschillende keren per dag tot ongeveer 7-8 maand tot hij kan zitten zonder steun.

Het is logisch dat de volwassene steeds die steun geeft die het kind nodig heeft om in evenwicht te blijven.

Van zodra het kind zit zonder steun zal het op een meer gevarieerde wijze kunnen spelen en experimenteren.

Hij kan grote, lichte en kleine zware dingen hanteren, hij houdt ervan dingen omver te gooien en de speelgoedkist leeg te maken.

Hij kan zich voor langere tijd op een activiteit concentreren en hij heeft de volwassene niet meer zoveel nodig bij zijn spel.

Meervoudig gehandicapte kinderen die niet alleen kunnen zitten, hebben dagelijks de hulp van volwassenen nodig om te zitten zodat zij ook de veranderende hulp kunnen krijgen die gegeven wordt aan een normaal ontwikkeld kind van 4 tot 8 maand.

Deze steun wordt niet gegeven door een rolstoel;

Zoals we een 7 jarige niet op dezelfde manier op onze arm kunnen nemen als een kind van 6 maand, zo moeten we andere manieren zoeken om de noodzakelijke steun te geven zodat we aan ons 7 jarig kind ook de verschillende manieren van steun kunnen geven die het nodig heeft terwijl ondertussen de vaardigheid om alleen te zitten ontwikkeld wordt.

Natuurlijk kunnen we het kind op onze schoot nemen, maar bij blinde kinderen is dit niet aangeraden.

Het kind heeft nood aan nieuwe geluids- en tastindrukken en ervaringen in verband met zitten om aldus de motivatie om alleen op de grond te zitten te bevorderen.

Als het kind in kleermakerszit of in zithouding wordt gezet op de grond of op een stuk fineerhout, dan is het voor de volwassene mogelijk het kind de nodige steun te geven terwijl tegelijkertijd geluidsspelletjes gespeeld worden of de speelgoedkist geleidigd wordt. Schommelspelletjes zijn uitstekend om te ervaren dat de romp naar voor kan gestrekt worden en dat bij het naar achterbuigen hij kan omvallen.

Als het kind in ligpositie blijft, wijst dit erop dat hij rust nodig heeft. Dit moet hij natuurlijk krijgen. Daarna kan hij tot een zithouding gebracht worden.

Hoe ouder het kind, hoe moeilijker het zich zittend in evenwicht kan houden wanneer het dit vroeger nooit gedaan heeft. Het is juist dit oudere vertraagde blinde kind dat zijn bovenarm gespannen tegen zijn romp houdt en daardoor moeilijker zijn evenwicht kan bewaren. Vooraleer alleen te kunnen zitten moet dit kind lange tijd zittend ondersteund worden door een volwassene.

Wanneer het kind bijna alleen kan zitten moeten schommelspelen gespeeld worden. Zo leert het kind zijn armen uitstrekken wanneer het valt.

Onze kinderen leren niet dat van de vloer gebruikt kan gemaakt worden vooraleer ze dit uitprobeerde hebben.

Wanneer de volwassene het kind ondersteunt als het voor de speelgoedkist zit, dan kan hij samen met het kind de dingen uithalen. Op deze manier leert het kind dat het naar dingen kan reiken vanuit een zittende positie.

Het kind kan nu, zoals het vroeger reeds deed, de voorwerpen van de ene naar de andere hand bewegen, van de hand naar de mond, maar steeds opnieuw moet de volwassene het kind helpen de arm voorwaarts te strekken en het voorwerp los te laten en zo te tonen hoe hij de speelgoedkist moet ledigen.

Deze activiteit (de speelgoedkist ledigen) is erg belangrijk wanneer we bij het kind de mogelijkheid willen ontwikkelen zijn evenwicht te bewaren. Het geluid van het neervallend voorwerp moedigt het kind aan deze activiteit vol te houden. Bovendien geven deze geluiden het kind informatie over zijn omgeving.

Wanneer het vertraagde kind op deze manier heeft leren alleen zitten en begonnen is de speelgoedkist zonder hulp te ledigen, dan moet het deze activiteit gedurende een lange periode blijven inoefenen.

Schijnbaar grijpt er geen ontwikkeling plaats. Wanneer echter de inhoud van de speelgoedkist voortdurend een weinig gewijzigd wordt, dan kan het spel nooit stereotiep worden en bovendien blijkt het kind de voorwerpen te manipuleren vooraleer ze weg te gooien.

Op dit ogenblik blijken voorwerpen die gemakkelijk uit elkaar kunnen genomen worden bijzonder geschikt (uit-elkaar-neem-spel).

Geleidelijk aan kan de volwassene tijdens het individuele contact het uit-elkaar-neem-spel spelen door meer ingewikkelde bewegingspatronen in te voeren dan enkel eenvoudige manipulaties. Daarnaast kan de volwassene nu samen met het kind beginnen met eenvoudige insteekspelletjes. Het is van het grootste belang deze oefeningen op voldoende gevarieerde manieren te herhalen.

Het blinde kind ontwikkelt zich niet wanneer hij zich het idee gevormd heeft dat de enige voorwerpen die uit elkaar kunnen genomen worden piramides en bekers zijn. Of wanneer wegens te weinig variatie in beschikbaar materiaal hij het idee verwerft dat het insteekspel beperkt is tot het plaatsen van blokken in de daartoe bestemde doos.

Daarom moet de volwassene zich steeds goed rekenschap geven van de inhoud van de speelgoedkist die hij het kind aanbiedt. De kist moet gedeeltelijk voorwerpen bevatten die het kind reeds heeft leren hanteren en gedeeltelijk nieuwe voorwerpen. Op elk ontwikkelingsniveau moet het voorwerpen bevatten die verwijzen naar het dagdagelijkse leven.

Bijvoorbeeld : bevindt het kind zich het manipulatiestadium, dan moet de kist eveneens lepels, tandenborstels, kammen, . . . bevatten.

Heeft het kind het uit-elkaar-neem-stadium bereikt, dan moet er een zeepdoosje met zeep, een doosje rozijnen . . . in zitten.

Tijdens de ineensteek fase moet er schoeisel van zulk een grote maat inzitten dat het kind deze gemakkelijk kan aantrekken.

De eerste schoenen die een normaal kind uitprobeert zijn immers ook deze van volwassenen. Blinde kinderen leren dit kennen wanneer hen dit bij wijze van spreken 'op een schoteltje' gebracht wordt.

Wanneer het kind het stadium bereikt heeft van het betasten van voorwerpen moeten zaken aangeboden worden die tijdens het betasten van vorm veranderen zoals een licht opgeblazen binnenband van een fiets, een sleutelbos, een map bladen, . . .

Hierdoor doet het kind gewaarwordingen op en ervaringen die het vertrekpunt vormen voor het later, meer bewust onderzoek, met andere woorden het constructief spel.

Suggesties voor de inhoud van de schatkist vindt men in de appendix.

Op de bodem van de schatkist legt men best kleinere voorwerpen zoals vb. knopen, stukjes mozaïek, parels, ... Aan de hand van dit materiaal kan het blinde kind de pincetgreep ontwikkelen.

Wanneer het kind voorwerpen bij de hand begint te plaatsen is dit een teken dat hij kan beginnen met insteekspelletjes. Een lege doos moet in zijn nabijheid gezet worden om er voorwerpen in te leggen.

Natuurlijk zal het kind dit niet onmiddellijk doen. Sommige kinderen beginnen ermee nadat het hen een tiental keren getoond is in de loop van de week, anderen hebben 100 demonstraties nodig gedurende 3 maanden.

De aanzet tot ontwikkeling van meervoudig gehandicapte kinderen via deze methode vereist steeds een volledige speelgoedkist. Het is de taak van de volwassene de kist met nieuwe voorwerpen te vullen en die spelletjes met het kind te spelen waarvoor het rijp is zodat de imitatie drang van kind gestimuleerd wordt.

Belang van het ontwikkelen van de kinesthetische zin.

Een ziend kind begint vrij vroeg de bewegingspatronen van volwassenen te imiteren. Het acht maand oude kind kijkt intensief naar de mond van de volwassene wanneer deze tot hem spreekt. Wanneer de volwassene zijn lippen en mond beweegt zonder geluid te maken, zal het kind deze bewegingen nadoen. Het 10 maand oude kind dat op de arm van de volwassene het huis rondgedragen wordt, zal de bewegingen van de volwassenen imiteren. Op 18 maand zal het reeds in zijn spel pogingen doen de volwassene na te bootsen. Het gebruikt zijn washandje of slabbetje om 'kleedjes vouwen' te spelen . . . en rond 20 maand is dit imiteren van bewegingen zeer goed ontwikkeld en erg gevarieerd.

Visuele indrukken inspireren het kind tot allerlei verschillende bewegingen die het vertrekpunt vormen voor constructieve activiteiten. Deze methode van het gebruik van het bewegingsapparaat noemt men 'kinesthetisch'.

'Kinesthetisch' verwijst naar het gevoel van positie en beweging van de lichaamsdelen, meer bepaald de ledematen. De weefsels in en rond de gewrichten en hun pezen bevatten receptoren die gestimuleerd worden wanneer het omringende weefsel vervormd is door beweging van het lidmaat.

De ontwikkeling van de kinesthetische zin is in grote mate gebaseerd op de imitatie van visuele indrukken. Wanneer het kind voor het eerst een nieuwe beweging maakt, dan

wordt deze zeer vaag ervaren. Zodra de beweging enkele keren herhaald wordt, leren de ledematen die gebruikt worden om de beweging uit te voeren de beweging zo goed kennen dat deze meer bewust en precies kan uitgevoerd worden. Wanneer deze beweging door oefening vloeiend verloopt, vormt deze het startpunt voor nieuwe, meer ingewikkelde bewegingspatronen die op hun beurt veel moeten herhaald worden vooraleer ze vloeiend uitgevoerd worden.

Ook bij blinde kinderen is het noodzakelijk deze kinesthetische zin te ontwikkelen. We mogen immers zeggen dat hoe groter het aantal ontwikkelde bewegingspatronen, hoe beter het kind functioneert.

Meervoudig gehandicapte kinderen kunnen enkel bewegingspatronen imiteren wanneer de volwassene die hen bewegingen aanleert, deze samen met het kind uitvoert. Niemand weet hoeveel vage ervaringen voor een blind kind nodig zijn voordat het iedere beweging afzonderlijk zo goed meester is dat hij in staat is ze zelfstandig uit te voeren.

Zijn musculair, tactiel en kinesthetisch apparaat zijn het blinde kind middelen om in contact te komen met zijn omgeving. Langs deze weg zal het kind zijn andere zintuigen zo goed mogelijk gebruiken.

Tot slot moeten we vermelden dat dit programma niet enkel op kinderen zonder gezichtsresten toepasbaar is, maar eveneens op alle kinderen met een visus minder dan 1/10. Ongeveer 90 % van de zogenaamde blinden hebben nog gezichtsresten, maar deze visusresten zijn te beperkt voor onmiddellijke imitatie.

Evenmin zijn deze gezichtsresten voldoende om de ontwikkeling van de ooghandcoördinatie te bevorderen. Daarom hebben alle vertraagde kinderen met een visus minder dan 1/10 baat bij zulk een aanpak. De ontwikkeling van de mogelijkheid te grijpen is hier van het grootste belang.

3. SUGGESTIES VOOR DE SPEELGOEDKIST

- * Plastieken borden (platte, diepe, . . .)
- * Plastieken bekertjes en sauskommen
- * Borstels van verschillende maten en vormen
- * Afwasborstels (hout, plastic)
- * Nagelborstels, klerborstels, haarborstels
- * Schoenborstels
- * Piramides in verschillende vormen en afmetingen
- * Melkkannen (plastic, metaal)
- * Doosjes rozijnen
- * Kapstokken (hout, plastic)
- * Blokkendoos met schuifdeksel
- * Kammen
- * Tandborstels
- * Brilletui met bril (zonnebrilglazen, plastic)
- * Zeepdoos met zeep
- * Geldbeugels met verschillende sluitsystemen
- * Blik met schroefdeksel
- * Blik met duwdeksel
- * Blik met vanille (leeg en vol)
- * Kartonnen en houten dozen met rond gat in deksel
- * Plastieken of metalen bussen met een rond gat in deksel
- * Schaar, magneet, zaklantaarn
- * Stoffen zakjes met gedroogde erwten, rijst, kleine steentjes

- * Stel speelkaarten
- * Touw
- * Plastieken beker met knopen (met snede in deksel zoals spaarpotje)
- * Deurslot met sleutel
- * Koffiefilters
- * Zakjes uit stof, zeildoek, leder
- * Ballen van verschillende grootte en materie
- * Blokken die met stokken aan mekaar kunnen bevestigd worden
- * Muziekdozen
- * Grote bouten met vleugelmoeren
- * Peterseliesnijder
- * Pepermolen
- * Sinaasappels, wortels (grote, kleine)
- * Grote kartonnen dozen
- * Stofzuigerslang
- * Kam in doosje
- * Ratels
- * Verschillende soorten papier
- * Samengebonden ronde stokjes
- * Ballons, opgeblazen of opblaasbaar met mondstuk
- * Lichtschakelaars
- * Handtassen met verschillende soorten sluitingen
- * Vlooienspel
- * Een ronde stok met wit lint (om rond te winden of los te maken)
- * Bureaubenodigheden, nietjesmachine, perforator, . . .
- * Mondharmonica
- * Lepels, koffielepels, 3 lepels met elastiekje samengebonden
- * Dozen (alle maten, met deksel)
- * Maatlepels, keukenlepels (hout, plastic)
- * Knopen, kleine mozaïek stukjes, parels (grote, kleine, ronde, langwerpige, . . .)
- * Stalen veren, schroeven, haken
- * Bellen
- * Rubberen riemen (smalle, lange, dikke, dunne)
- * Kleine en grote glazen ballen, houten, rubberen, wollen, tafeltennisballen
- * Houten blokken in verschillende grootte
- * Restjes leer
- * Prenten :
  - doek met ritssluiting
  - doek met knoop en knoopsgat
  - gordel met gesp
  - draad met kralen die op en neer, heen en weer kunnen bewogen worden
  - kapstok
  - rubberen banden
  - gordijnringen (grote en kleine)
  - oorspuitjes
  - castagnetten
- * Pennenzak (met ritssluiting)
- * Eierklopper
- * Kartonnen strookje met 3 elastiekjes
- * Platte doos (sigarenkist) met elastiek
- * Triangels
- * Platte ronde houten blokjes (verschillende maten)
- * Fietsbel gemonteerd op bezemsteel
- * Stukjes gevernist hout (40 x 10 cm)

- * Ronde houten blokjes
- * Rond doosje voor tandenborstel (met knikker)
- * Kleine ronde bekertjes (uit verschillend materiaal met knikker)
- * Kartonnen kokervormige doos
- * Thee-ei met knikker
- * Net met ballen
- * Deurscharnier
- * Reistas met ritssluiting (met papier in)
- * Reistas met drukknop
- * Fietspomp, binnenband
- * Deegrol, keukenwekker
- * Houten blokken ter grootte van bakstenen
- * Hoelahoep
- * Bezemstelen
- * Alarmklok
- * Sproeier (om te wassen)
- * Parfumsputjes
- * Vuilblik met borstel
- * Plastiek tube
- * Rietjes
- * Fluitje
- * Gedroogde erwten (om in te roeren en uit te gieten)
- * Hoedjes, helmen
- * Handschoenen
- * Hoge laarzen of ander schoeisel in grote maat

Enz . . .